

ІСКЕНДЕРОВ Е. Ф.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри організації судових та правоохоронних органів,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРОКУРОРОМ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ ПІДТРИМАННІ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ В СУДІ

Підтримання прокурором державного обвинувачення являє собою одночасно як функцію прокуратури (п. 1 ст. 121 Конституції України), так і діяльність прокурора — державного обвинувача в судовому процесі. Ані КПК України, ані Закон України «Про прокуратуру» не містять визначення державного обвинувачення, хоча окремі його ознаки розпорошено по різних нормах законодавства. У зв'язку із цим пропонується таке визначення:

«Підтримання прокурором державного обвинувачення у кримінальному судовому провадженні — це його діяльність по доведенню перед судом наявності складу злочину у діяннях обвинуваченого і обґрунтування підстав постановлення щодо нього обвинувального вироку».

Відповідно до ч. 3 ст. 36 КПК України «Участь прокурора в суді є обов'язковою, крім випадків, передбачених цим Кодексом». Ця фраза має певні стилістичні вади, оскільки прокурор бере участь не в суді, а в судовому розгляді, зокрема, у розгляді судом кримінальної справи.

На підставі п. 14.1 наказу Генерального прокурора України № 4гн від 19 грудня 2012 р. у судовому провадженні по першій інстанції мають брати участь прокурор, група прокурорів, які здійснювали процесуальне керівництво або в разі їх заміни — інші прокурори відповідно до вимог закону. Це певною мірою обмежує можливості для підтримання державного обвинувачення керівниками прокуратур, якщо вони не здійснювали процесуальне керівництво на досудовому провадженні. Не дивно, що у чинному наказі, на відміну від попереднього, відсутня норма про те, що підтримання державного обвинувачення є службовим обов'язком кожного керівника прокуратури та його заступника. Підтримання державного обвинувачення спрямовано на те, щоб спростувати дію принципу презумпції невинуватості, щоправда, не взагалі, а стосовно обвинуваченого по конкретній справі.

У чому ж полягає правозахисна роль державного обвинувачення в суді? У загальносуспільному значенні — це сприяння захисту суспільства і всіх його членів від злочинних посягань шляхом ізоляції злочинців або застосування щодо них інших покарань.

Щодо потерпілого прокурор має підтримувати його правову позицію по справі, якщо вона не суперечить закону, робити все від нього залежне, щоби потерпілий дістав якомога повнішу моральну і матеріальну сатисфакцію за порушення своїх прав та законних інтересів з боку обвинуваченого.

Відповідно до п. 18.2 прокурорам запропоновано «При виконанні процесуальних функцій реагувати на будь-які порушення закону, що обмежують права учасників судового провадження», використовуючи для цього клопотання, заперечення проти висловлювань і дій, передусім, представників захисту. Проте, на жаль, на відміну від ч. 2 ст. 260 попереднього КПК, чинний КПК України позбавив прокурора права висловлювати безпосередньо у судовому засіданні заперечення проти рішень і дій головуючого у судовому засіданні, які порушують права учасників процесу.

Обов'язком прокурора є також захист прав та інтересів цивільного позивача, яким може бути і потерпілий, якщо до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, пред'явлено цивільний позов про відшкодування збитків (ч. 1 ст. 62 КПК). Крім того, прокурор сам пред'являє цивільний позов в інтересах громадян про відшкодування збитків, якщо цього вимагає охорона інтересів осіб, які за станом здоров'я та з інших поважних причин не можуть захистити свої права (п. 12 ч. 2 ст. 36 КПК), а в обвинувальній промові обґрунтувати свою позицію в частині цивільного позову.

Сприяючи суду у виконанні вимог закону про всебічний, повний і об'єктивний (безсторонній) розгляд справи (ст. 34 Закону про прокуратуру), прокурор повинен надавати належну правову оцінку як тим обставинам, що викривають, так і тим, що виправдовують обвинуваченого (п. 21 галузевого наказу). Уявляється, це досить важливе положення наказу викладено дещо неповно. Для повноти неупередженості необхідно також, щоби прокурор, який бере участь у розгляді справи, давав також об'єктивну оцінку обставинам, які не лише обтяжують, але й полегшують становище обвинуваченого в частині кваліфікації злочину, балансу пом'якшуючих і обтяжуючих відповідальність обставин тощо, а не лише про альтернативу «засудити чи виправдати», при цьому не лише за результатами, але й у процесі розгляду.

Отже, до цього пункту наказу потрібно внести деякі зміни, виклавши його у такій редакції:

«21. У процесі судового розгляду надавати належну правову оцінку як обставинам, що викривають обвинуваченого чи обтяжують його відповідальність, так і тим, що повністю чи частково спростовують обвинувачення, пом'якшують відповідальність чи іншим чином можуть бути використані в інтересах обвинуваченого».

Якщо дотримуватися таких настанов, то прокурор-обвинувач якоюсь мірою перетворюється і на прокурора-захисника. У нормальному, демократичному суспільстві нічого дивного у цьому не може бути, оскільки, по-перше, правозахист є частиною офіційного статусу прокурора, по-друге, бути неупередженим — у його ж особистих інтересах, оскільки утримує його від спокуси взяти участь у викривленні завдань правосуддя.

БИЛИЦЯ І. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри організації судових та правоохоронних органів

ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ

Відповідно до психологічної класифікацій професій, діяльність працівників органів прокуратури, як і інші юридичні професії, відноситься до гуманітарних видів професій типу «людина — людина», оскільки вона пов'язана з постійною взаємодією з людьми (Кулагин Б. В. Основы профессиональной психодиагностики / Кулагин Б. В. — Л. : Медицина, 1984. — 216 с).

Прокурорська професія відноситься до високоінтелектуальної праці, оскільки вимагає від прокурорських працівників високої активності мислення, стійкої уваги, розвинутої уяви. При цьому ця діяльність, як складна система, включає й інші психічні функції, у взаємодії з якими вона обумовлює здатність працівників органів прокуратури до ефективного вирішення професійних завдань.

Специфіка діяльності прокурорських працівників полягає в тому, що їхня буденна рутинна робота пов'язана, як правило з великою кількістю конфліктних ситуацій та з складними та нервовими умовами праці, що, в свою чергу, сприяє значному підвищенню психологічного та навіть фізичного навантаження на працівника. Будь-який прокурор, який прагне виконувати свої обов'язки на належному рівні, постійно стикається з проблемою дефіциту часу та нервової напруги. Висока інтенсивність праці супроводжується й труднощами планування роботи при виникненні значної кількості ситуацій, що вимагають швидкого реагування (запити, заяви, раптові події); нестандартністю багатьох завдань, особливо пов'язаних з економічними відносинами, підтримкою законності; конфліктністю відносин, що пов'язано з різноманітністю і навіть протистоянням інтересів осіб, що знаходяться або можуть опинитися у